

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد تهران مرکز

دانشکده هنر و معماری / گروه نمایش

پایان نامه

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)

گرایش: کارگردانی نمایش

عنوان:

چگونگی آفرینش ساختارهای نو در نمایشنامه نویسی معاصر با بررسی آثار یاسمینا رضا

استاد راهنما:

سرکار خانم منیژه محامدی

استاد مشاور:

سرکار خانم کتایون فیض مرندی

پژوهشگر:

رضا بهارلو

تابستان ۱۳۹۰

تقدیم به:

همسر و مونس همیشگی ام شیرین

و جگرگوشه ام مسیحا

بخاطر تمام لحظاتی که از آنها گرفتم

و به پای این پژوهش گذاشتم.

تشکر و قدردانی:

جناب آقای دکتر رحمت امینی

جناب آقای دکتر بهرام جلالی پور

جناب آقای سعید وفایی

سرکار خانم تارا ارژنگی

سرکار خانم سارا خلیلی

و اعضای گروه تئاتر «مرد اتفاقی»

تعهد نامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانب رضا بهارلو دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته به شماره دانشجویی

۸۸۰۶۵۱۸۰۰۰۰ در رشته کارگردانی که در تاریخ ۹۰/۶/۲۷

از پایان نامه خود تحت عنوان : چگونگی آفرینش ساختارهای نو در نمایشنامه نویسی معاصر با

بررسی آثار یاسمینا رضا

با کسب نمره و درجه دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم:

۱- این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از

دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و ...) استفاده نموده ام،

مطابق ضوابط و رویه های موجود، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست

ذکر و درج کرده ام.

۲- این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر

دانشگاهها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب،

ثبت اختراع و ... از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای

مربوطه را اخذ نمایم.

۴- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد

دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدارک

تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی: رضا بهارلو

تاریخ و امضا:

بسمه تعالی

در تاریخ: ۹۰/۶/۲۷

دانشجوی کارشناسی ارشد خانم/ آقای رضا بهارلو از پایان نامه خود دفاع نموده و با نمره

به حروف و با درجه مورد تصویب قرار گرفت .

امضاء استاد راهنما

بسمه تعالی
دانشگاه آزاد اسلامی - واحد تهران مرکزی
دانشکده هنر و معماری

XX

(این چکیده به منظور چاپ در پژوهش نامه دانشگاه تهیه شده است)

نام واحد دانشگاهی : تهران مرکزی	کد: ۱۰۱	کد شناسایی پایان نامه: ۱۰۱۶۰۳۱۱۸۹۲۰۱۴
عنوان پایان نامه: چگونگی آفرینش ساختارهای نو در نمایشنامه نویسی معاصر با بررسی آثار یاسمینا رضا		
نام و نام خانوادگی دانشجو: رضا بهارلو	شماره دانشجویی: ۸۸۸۰۶۵۱۸۰۰۰۰	رشته تحصیلی: کارگردانی نمایش
تاریخ شروع پایان نامه: ۸۹/۱۱/۱۵	تاریخ اتمام پایان نامه: ۹۰/۶/۲۷	
استاد / استادان راهنما: سرکار خانم منیژه محامدی استاد / استادان مشاور: سرکار خانم کنایون فیض مرندی		
آدرس و شماره تلفن: تهران- جنت آباد- بالاتر از همت- خ عسکری- خ خرداد- مهستان یک- پ ۱۲- واحد ۲ تلفن: ۰۲۱۴۴۴۱۹۸۱ و ۰۹۱۷۷۷۵۳۸۷۳		
چکیده: در این پژوهش با بررسی آثار یاسمینا رضا چگونگی آفرینش یک نمونه از ساختارهای نو در نمایشنامه نویسی معاصر مورد کاوش قرار گرفته است. برای نیل به این هدف لازم بوده که نخست ساختار مورد نظر جهت مقایسه مشخص گردد که ساختار ارسطویی برگزیده شده و میزان انحرافات و نوآوری های موجود در ساختار نمایشنامه های رضا با این ساختار قیاس گردید. پنج اثر مطرح رضا به نام های «گفتگوهای پس از یک خاکسپاری»، «هنر»، «مرد اتفاقی»، «سه روایت از زندگی» و «خدای کشتار» هر کدام نخست جداگانه با ساختار ارسطویی مقایسه شده و پس از آن نهایتاً هر پنج اثر با خود نیز مقایسه گشته تا سرانجام چگونگی خلق و شکل گیری ساختار نمایشنامه های وی مشخص گردد. در این بررسی مواردی چون وحدت‌های سه گانه، روند خطی و علت و معلولی رویدادهای داستان و به پیروی آن عناصر شخصیت، گفتار و ایده بسیار حائز اهمیت بوده و تحلیل ها بر این اساس صورت پذیرفته است. ما پس از بیان شرح حال زندگی و معرفی رضا به تشریح عناصر درام از نگاه ارسطو پرداخته ایم و همچنین وحدت‌های سه گانه را توضیح داده ایم. پس از آن به طور موشکافانه پنج اثر یاد شده را تجزیه و تحلیل کرده ایم. میزان پایبندی و مقابل آن میزان انحراف رضا در هر اثرش نسبت به دیگری و نسبت به ساختار ارسطویی متفاوت است. او در نمایشنامه «خدای کشتار» بگونه ای عمل کرده که گمان می رود این نویسنده به ساختار ارسطویی کاملاً پایبند است. ولی وقتی انحرافات عظیم او خصوصاً در نمایشنامه های «هنر» و «مرد اتفاقی» را می بینیم مجبور می شویم دیدگاهمان را تغییر دهیم. او با آثاری چون «گفتگوهای پس از یک خاکسپاری» و «سه روایت از زندگی» نیز بگونه ای ضد و نقیض عمل کند. آثار او همچنانکه نسبت به ساختار ارسطویی خروجیهای دارند، هر یک نسبت به دیگری نیز دارای تفاوت‌های ساختاری است. ویژگیهای مشترک آثارش را می توان عناصر شخصیت، گفتار و ایده دانست. وی نسبت به رعایت وحدت‌های سه گانه نیز هیچ تعصبی ندارد بگونه ای که با توجه به شرایط گاهی آن را رعایت کرده و گاهی خروج می کند.		

نظر استاد راهنما برای چاپ در پژوهش نامه دانشگاه مناسب است تاریخ و امضا
مناسب نیست

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول: کلیات طرح
۱-۱	بیان مسئله..... ۲
۲-۱	اهدافهای تحقیق..... ۳
۳-۱	اهمیت موضوع تحقیق و انگیزش انتخاب آن..... ۳
۴-۱	سولات و فرضیه های تحقیق..... ۴
۴-۱-۱	سولات تحقیق..... ۴
۴-۱-۲	فرضیه های تحقیق..... ۴
۵-۱	مدل تحقیق..... ۵
۶-۱	تعاریف عملیاتی متغیرها و واژه های کلیدی..... ۵
۶-۱-۱	تعاریف عملیاتی متغیرها..... ۵
۶-۱-۲	واژه های کلیدی..... ۶
۷-۱	روش تحقیق..... ۶
۸-۱	قلمرو تحقیق..... ۶
۹-۱	محدودیت و مشکلات تحقیق..... ۶

فصل دوم: مطالعات نظری

مقدمه	۹
۱-۲ بررسی ساختار ارسطویی	۹
۲-۲ بررسی ساختار نمایشنامه های یاسمینا رضا	۱۰
۳-۲ قیاس ساختار ارسطویی با ساختار رضا	۱۰
۴-۲ پیشینه ی تحقیق	۱۰

فصل سوم: روش شناسایی تحقیق (متدولوژی)

مقدمه	۱۳
۱-۳ روش تحقیق	۱۳
۲-۳ ابزار جمع آوری اطلاعات	۱۳
۳-۳ روش تجزیه و تحلیل داده ها	۱۴

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل یافته های تحقیق

مقدمه	۱۶
۱-۴ درباره یاسمینا رضا	۱۶
۲-۴ سخنی چند درخصوص عناصر ششگانه درام از نگاه ارسطو و وحدتهای سه گانه ...	۲۷
۱-۲-۴ اجزای تراژدی از نگاه ارسطو	۲۷
۲-۲-۴ وحدتهای سه گانه	۳۷
۳-۴ نمایشنامه ی « گفتگوهای پس از یک خاکسپاری » - سال ۱۹۸۷ میلادی -	۴۲

- ۴-۳-۱ درباره ی نمایشنامه ی < گفتگوهای پس از یک خاکسپاری > ۴۲
- ۴-۳-۲ تجزیه جزء به جزء نمایشنامه ی < گفتگوهای پس از یک خاکسپاری >
بمنظور تحلیل ۴۶
- ۴-۴ نمایشنامه < هنر > - سال ۱۹۹۴ میلادی - ۶۰
- ۴-۴-۱ درباره نمایشنامه < هنر > ۶۰
- ۴-۴-۲ تجزیه جزء به جزء نمایشنامه < هنر > بمنظور تحلیل ۶۸
- ۴-۵ نمایشنامه < مرد اتفاقی > - سال ۱۹۹۵ میلادی - ۸۲
- ۴-۵-۱ درباره نمایشنامه ی < مرد اتفاقی > ۸۲
- ۴-۵-۲ تجزیه جزء به جزء نمایشنامه ی < مرد اتفاقی > به منظور تحلیل ۸۵
- ۴-۶ نمایشنامه < سه روایت از زندگی > - سال ۲۰۰۰ میلادی - ۹۸
- ۴-۶-۱ درباره نمایشنامه ی < سه روایت از زندگی > ۹۸
- ۴-۶-۲ تجزیه جزء به جزء نمایشنامه ی < سه روایت از زندگی > بمنظور تحلیل ۱۰۱
- ۴-۷ نمایشنامه ی < خدای کشتار > - سال ۲۰۰۷ میلادی - ۱۱۵
- ۴-۷-۱ درباره نمایشنامه < خدای کشتار > ۱۱۵
- ۴-۷-۲ تجزیه جزء به جزء نمایشنامه < خدای کشتار > بمنظور تحلیل ۱۲۱

فصل پنجم: نتیجه گیری و پیشنهادات

- ۵-۱ نتیجه گیری ۱۳۴
- ۵-۲ پیشنهادات ۱۳۷
- منابع و ماخذ ۱۳۹

فصل اول
کلیات طرح

۱-۱ بیان مسئله

عمده ترین و اصلی ترین سوال مطرح شده در این پژوهش این است که میزان انحراف یا نوآوری ساختار دراماتیک نمایشنامه های یاسمینا رضا نسبت به ساختار نمایشنامه های کلاسیک - مدل ارسطوی - چه مواردی هستند؟

آنچه که در حال حاضر با آن مواجه هستیم این است که نمایشنامه نویسی معاصر دستخوش تغییراتی عمده در ساختار خود شده است. چرا که به ظاهر سعی عمده نمایشنامه نویسان هر عصری بر این است که نمایشنامه های خود را با ساختاری منطبق بر نیازهای عصر خود ارایه نمایند. این مسئله آنها را و می دارد که ضمن شناخت و آگاهی از ساختارهای سنتی گاهاً آنها را به کناری انداخته و دست به بداعت بزنند.

بدون شک یاسمینا رضا از جمله نمایشنامه نویسان معاصری است که تاثیراتی درخور بررسی را بر نمایشنامه نویسی کنونی داشته است. کسی که با نمایشنامه ی « هنر » تحولاتی عظیم را در نمایشنامه نویسی ایجاد کرده و شگفتی ساز می شود. مقایسه آثار او با ساختار ارسطویی و انحراف های او نه تنها خالی از لطف نیست، بلکه ما را با نمونه ای از چگونگی آفرینش ساختارهای نو در نمایشنامه نویسی معاصر آشنا می کند. نگارنده در این پژوهش ساختار ارسطویی را به عنوان پایه و اساس قرار داده و در بررسی خود این ساختار کلاسیک را به عنوان قیاس بر می گزیند.

۱-۲ هدفهای تحقیق

- ۱- شناساندن و معرفی یاسمینا رضا به عنوان یکی از بارزترین و موفق ترین نمایشنامه نویسان معاصر
- ۲- تشریح و توضیح عناصر درام از نگاه ارسطو
- ۳- توضیح و تشریح وحدتهای سه گانه ارسطویی
- ۴- شناساندن اینکه چه ویژگیهایی سبب می شود اثری در قیاس با ساختار ارسطویی، نو تلقی گردد.
- ۵- یافتن میزان انحرافات آثار یاسمینا رضا نسبت به ساختار ارسطویی
- ۶- یافتن میزان تشابه و تفاوت ساختاری آثار یاسمینا رضا با یکدیگر
- ۷- پیدایش توانایی در اجرا، جهت مواجهه با هر متنی که ساختارش با ساختارهای معمول متمایز است.

۱-۳ اهمیت موضوع تحقیق و انگیزش انتخاب آن

بدون شک نویسنده مورد نظر از برترین نمایشنامه نویسان معاصر جهان است که عمده آثار برجسته اش در ایران ترجمه شده و اجرای متعددی از نمایشنامه های او صورت پذیرفته است. کسب جوایز متعددی نظیر: مولیر، تونی، لارنس اولویه و... و ترجمه ی آثار وی به زبانهای مختلف دنیا و اجراهای درخشان از نوشته هایش و نهایتاً داشتن ریشه های ایرانی این نویسنده زن فرانسوی، فرد را به کنجکاوی و می دارد که درخصوصش کنکاش کند.

از آنجا که کمبود پژوهش درخصوص ایشان و آثارش علی الرغم معروفیت و محبوبیت وی و سر و صداهای فراوانی که در جهان نمایشنامه نویسی ایجاد می کند احساس می شود، خود را آغازگر حرکتی نو در زمینه بررسی آثار رضا می بینم و از نگاه من این انگیزه ای بسیار حرکت دهنده است.

می خواهیم بدانیم چه چیزی سبب شده که وی به عنوان نویسنده ای قابل معرفی می گردد. و مهمتر از همه بدعت ها و نوآوری های او از لحاظ ساختاری و خلق موقعیت های نو چه مواردی هستند. وی چه انحرافات نسبت به ساختار ارسطویی دارد و آیا تنها این انحرافات مایه معرفیت اوست؟

۴-۱ سولات و فرضیه های تحقیق

۱-۴-۱ سولات تحقیق

- ۱- ویژگیهای ساختاری آثار یاسمینا رضا چه مواردی هستند؟
- ۲- عناصر درام از نگاه ارسطو چه مواردی هستند؟
- ۳- وحدتهای سه گانه ارسطویی چگونه معنا می شوند؟
- ۴- تفاوتهای موجود میان ساختار آثار رضا با ساختار ارسطویی چه مواردی هستند؟
- ۵- تفاوتها و شباهتهای ساختاری میان آثار رضا نسبت به یکدیگر چه مواردی هستند؟
- ۶- شناخت ویژگیهای ساختاری یک اثر، چه تاثیراتی در روند اجرای آن برای کارگردان دارد؟
- ۷- چه ساختاری در نمایشنامه نویسی معاصر را ساختار نو می نامند؟

۲-۴-۱ فرضیه های تحقیق

در این پژوهش فرض را بر این گذاشته ام که ساختار ارسطویی با تمام مفاهیم خود به عنوان ساختار پایه و اساس بررسی است. چرا که این ساختار را قابل تعریف ترین و منسجم ترین ساختار موجود می بینم. و همچنین آثار رضا را نخست تک تک با این ساختار پایه مقایسه کرده ام و سپس آنها را با خود نیز تطابق داده ام. وحدتهای سه گانه ارسطویی از فرض های ماست هرچند که درخصوص تعلق یا عدم

تعلق آنها به ارسطو سخن رانده ام. روندهای خطی و علت و معلولی رویدادهای داستان و به تبعیت آنها عناصر شخصیت، ایده و گفتار نیز از اساسی ترین مفروضات ماست.

۱-۵ مدل تحقیق

مدل برگزیده در این خصوص برای گردآوری اطلاعات کتابخانه ای است. تمامی منابع و موارد مورد نیاز خود را از میان کتابها، مجلات، مصاحبه ها و اینترنت فراهم آورده ایم. نخست ساختار پایه و اساس کار را تشریح کرده ایم و بعد به تحلیل و بررسی آثار مورد نظر پرداخته شده و تشابه و تفاوت ها را بیان نموده ایم.

۱-۶ تعاریف عملیاتی متغیرها و واژه های کلیدی

۱-۶-۱ تعاریف عملیاتی متغیرها

وحدتهای سه گانه ارسطویی: مراد از وحدتهای سه گانه ارسطویی همان وحدتهای زمان، مکان و عمل است که چگونگی تعلق آن به ارسطو در متن آمده است.

ساختار خطی: مراد از ساختار خطی همان ساختار علت و معلولی است که نقطه شروع، وسط و پایان مشخصی دارد و محدوده ای را که در این بحث در برمی گیرد شامل عناصر داستان، شخصیت، ایده و گفتار است.

ساختار نو: مراد از ساختار نو ساختاری است که در مقایسه با ساختار ارسطویی دارای نوآوری و انحراف باشد و محدوده زمانی خاصی را در بر نمی گیرد.

نمایشنامه نویسی معاصر: واضح است وقتی که یاسمینا رضا به عنوان نمونه این دسته از نمایشنامه نویسان برگزیده می شود می توان محدوده ی تاریخی را سه دهه ی اخیر در نظر گرفت.

۱-۶-۲ واژه های کلیدی

یاسمینا رضا، ساختار ارسطویی، ساختار نو

۱-۷ روش تحقیق

توصیفی تحلیلی، که به بررسی وضعیت موجود می پردازد و در عین حال به روابط بین پدیده های آن وضعیت نیز توجه می کند.

۱-۸ قلمرو تحقیق

محدوده پژوهش براساس شناخت عناصر درام از نگاه ارسطو و چیستی وحدت‌های سه گانه و مقایسه ساختار پنج نمایشنامه یاسمینا رضا به نام های < گفتگوهای پس از یک خکسپاری >^۱، < هنر >^۲، < مرد اتفاقی >^۳، < سه روایت از زندگی >^۴ و < خدای کشتار >^۵ با ساختار ذکر شده و با یکدیگر است.

۱-۹ محدودیت ها و مشکلات تحقیق

عمده ترین مشکلات موجود در روند شکل گیری این پژوهش کم بود - در واقع نبود - منابع درخصوص تشریح و تحلیل آثار یاسمینا رضا بود. به گونه ای که هرچقدر درمورد ساختار ارسطویی وفور و تنوع منابع وجود دارد عکس همین پیرامون آثار رضا صادق است. وجود تنها پنج نمایشنامه و سه رمان ترجمه شده از این نویسنده در ایران تنها منابعی بود که می شد در این خصوص به آنها رجوع کرد.

^۱ - conversation after a burial

^۲ - art

^۳ - the unexpected man

^۴ - Life^۳

^۵ - God of Carnag

جالب اینجاست علی‌الرغم اجراهای متعددی که از آثار این نویسنده در ایران شده است و همچنین نوآوریهای موجود در آثار وی تاکنون هیچ‌کس به‌جد در این مورد دست به‌کار نشده است. نه کتابی در این باره نوشته شده و نه ترجمه‌ای داریم. آدم بالاجبار به همین چند ترجمه که گاهاً بیوگرافی و مصاحبه‌ای با وی نیز در آنها موجود است قناعت می‌کند. حتی دستیابی به نسخ فرانسوی و انگلیسی این نویسنده نیز یا ناممکن است یا به سختی قابل رسیدن.

فصل دوم

مطالعات نظری

مقدمه

مطالعات نظری که درخصوص این پژوهش لازم به انجام آن بود و می بایست صورت می پذیرفت به سه بخش عمده تقسیم گردید. ما نخست می بایست شناخت دقیق و اصولی از ساختار ارسطویی کسب می کردیم و سپس به همین نسبت ساختار دراماتیک آثار رضا را بررسی کرده و به نتیجه ی مطلوب می رسیدیم و در مرحله سوم این دو را با هم قیاس می نمودیم. که دقیقاً این روند در این پژوهش صورت گرفته است.

۱-۲ بررسی ساختار ارسطویی

برای بررسی و دستیابی به تعریف جامع و دقیق از ساختار ارسطویی لازم دیده شد به منابعی رجوع گردد که در این خصوص سخن رانده اند. خوشبختانه در این بخش کتب و مطالب درخور توجه فراوانی یافت گردید که در قسمت فهرست منابع از آنها یاد شده است. اما لازم است تعدادی از آنها در این جا نیز معرفی گردد آثاری چون « ارسطو و فن شعر » ترجمه و تالیف دکتر عبدالحسین زرین کوب، « آناتومی ساختار درام » نوشته نصراله قادری، « تحلیل فرمالیستی متن نمایشی » نوشته جیمز تامس، « تحلیل متن

نمایشی < نوشته میشل پرونه، > ارسطو و فن شعر < نوشته کنت مک لیش و... و تعداد کثیری دیگر در این بخش یاری گر من بودند.

۲-۲ بررسی ساختار نمایشنامه های یاسمینا رضا

در این خصوص بعلت کمبود منابع تنها می بایست به آثار رضا رجوع کرد- چند اثر ترجمه شده و ترجمه نشده - ساختار هر یک را جداگانه بررسی نموده و چهارچوب آن را نیز مشخص می کردم. و ضمن خوانش چندباره نمایشنامه های مدنظر، رمانهای وی نیز خوانده و بررسی می گردید. لذا در این مبحث نیز پنج نمایشنامه ی وی به نام های < گفتگوهای پس از یک خاکسپاری >، < هنر >، < مرد اتفاقی >، < سه روایت از زندگی > و < خدای کشتار > برای مطالعه برگزیده گردید و همچنین رمانهایی چون < حرمان >، < سوار بر سورتمه آرتور شوپنهاور > و < سپیده دم، عصر یا شب > نیز چندین بار خوانش گردید.

۲-۳ قیاس ساختار ارسطویی با ساختار رضا

در آخر لازم دیده شد که مطالعات نظری دو بخش فوق با هم قیاس گردیده تا نتیجه لازم بدست آید که در این خصوص نیز آثاری چون < راهبردهای نمایشنامه نویسی جدید > اثر پل کاستانیو، < شناخت نمایشنامه مدرن > نوشته کنت پیکرنیگ، < تئاتر و مسائل اساسی آن > نوشته میشل وینی و... بسیار کمک کننده بودند.

۲-۴ پیشینه ی تحقیق

انتخاب موضوع از نظر نگارنده انتخابی نو بود و انتظار می رفت که کمتر درخصوص این نویسنده و آثارش به نسبت آن چیزی که مدنظر بود مطلبی به رشته تحریر در آمده باشد و همینگونه هم شد. چرا که

بجز در بخش ابتدایی که ساختار ارسطویی مورد بررسی قرار می‌گیرد در بخش دوم یعنی رسیدن به ساختار نمایشنامه‌های رضا و نهایتاً در بخش سوم که قیاس آن دو هست. هیچ منبعی به جز نمایشنامه‌ها و رمان‌ها و گاهاً مصاحبه‌های موجود نتوانست یاریگر نگارنده باشد. گرچه با پایان نامه‌ای با عنوان < بررسی شخصیت‌ها و ساختار نمایشنامه هنر نوشته‌ی یاسمینا رضا > مواجه شدم. اما این نیز نتوانست کمک شایانی به من بکند. و به این نتیجه رسیدیم که این نویسنده می‌بایست بیشتر از اینها مورد توجه قرار گیرد همچنانکه نمایشنامه‌هایش در ایران بسیار مورد توجه بوده و بارها اجرا شده‌اند.